

Kodust võib kirjutada lõpmatuseni 3

Katkend Feliks Vaki päevikust

Niesewaldide pere ühelt liikmelt Richardilt (junior) omandasime talu 3000 kr eest ühes maavõlgadega ning (väikese kõrvalmaksuga) eluta inventariga. See oli 17. märtsil 1939, kui võideldes läbi sügavate, juba sulavate hangede saabusime siia, Kooli A34 tallu veomasinal Tiamant. Alates sellest ajast olen pidevalt ja on mu vanemadki olnud selles nii kirju minevikuga talus.

Tähelepanuväärset materjali maja mineviku ja ilme kohta on mulle antud mainitud mulgi Jaan Treiali poeg Arnold, kes elutseb pikemat aega kuni tänaseni (1948) Kooli talu vastas asuvas Märjamaa vaestemajas ehk seegis ehk vana-dekodus. (Nimetusi valitagu maitse järgi, aga kindlas teadmises, et millise neist ka ümbrikule paneksite, kiri jõuab adressaadini.) Arnoldilt olen kuulnud mõndagi huvitavat siinsest elust-olust viimase paari aastakümne vältel.

Alustagem üiega, minnes järkjärgult majani. Õu kujutab endast trapetsit, mille $S=2656 \text{ m}^2$. Puumaja asend on õige teeäärne: nn peasissekäigust ehk paraaduksest on Märjamaad läbiva Kolovere-Haapsalu maantee ni vaevalt kümme meetrit. Seega rahuoludes küllalt hea asend, kuid lahingute ajal... oi, omal nahal tajutud.

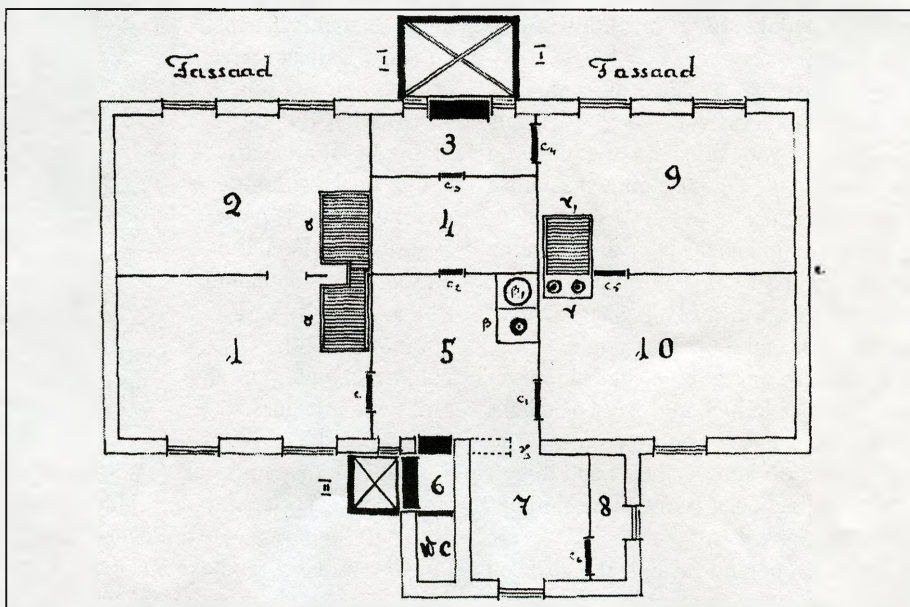
Õu koosneb õunapuude ja marja-põõsaste aiast ($19 \times 9 \text{ m}$). Õunapuud hävitas 1939.-40. a karm talv peaaegu viimiseni. Arvult oli neid kümne ümber, kaasa arvatud mõned metsikud "kassid", säilis vaid üks puu.

Õu on ümbritsetud pulktaraga, kahest küljest ka latt- ning okastraataiaga. Tee-poolne aia fassaad on istutatud sireli-põõsastega, mille hulka kasvama pandud ilupuudena üks vahter, kaks saart ja üks pärn.

Õues asetsevad (vastu nn valla metsa) veel vihtlemissaun (ehitatud Treial seniori poolt), mis pooleks jaotatud vihtlemissaunaks ja sealaudaks; kelder (praegu kõlbmatu, samuti Jaan Treiali tehtud); heinaküün (Niesewaldi ehitatud) ning laut. Viimase päritolu kohta puuduvad täpsemad andmed. Samuti on õuel veel tüüpiline vinnaga kaev. Väravaist on jäädavalt suletud kaks koolimaja endist "paraadsissekäiku" ja väravana teenib endine tagasihoidlik koolilaste jalgvärv.

Kooli talu

Nüüd alles võib minna minu tõelise

kodu ruumide ning välisilme vaatlemisele. Endine koolimaja, nüüdne Kooli talu on puuehitus, tolle ning praeguse aja kohta küllalt suur. Hoone on pealt vooderdatud laudadega (erineb selle poolest juba tavalisest palkseintega talu seinast). Maja on ühekordne ja sindlikatusega, mida on juba mitu korda uuendatud.

Asutamisaastaks (päris kindlaist allikaist) tuleb lugeda 1881. Vana koolimaja põhiplaan meenutab ladina tähte T koosnedes kahest nagu liidetud ristkülikust mõõtmetega ca $17 \times 8,6$ ja $3,5 \times 6 \text{ m}$. Katus on "lõigatud" servadega.

Talul on kaks sissepääsu. Esimene neist maja esiküljes massiivse kivitahvli-trepiga ning kahe poolega uksega peasissekäik ehk paraadna, kust pääsesid sisse nn suuremad kroonuametnikud ja muud "kooli katsujad". Paraadna tähtsus tõuseb juba sellega, et selle kaudu sai otse koolmeistri eluruumidesse ilma et tarvitseks läbi "hullumaja" s.o klasside minagi.

Tõsi küll, paraadna koridorist pääses kõrvalisi teid mööda ka klassi, kuid need kulgesid läbi sahvrite jne, nii et sellistesse urgastesse "suuremaid mehi" ei lastudki, olgu siis, et oli mõni eriti terava ninaga venelasest inspektor.

Jätame aga selle ja vaatame esialgu meie sissekäiku, sest paraadna oma peateega on ammu naeltega kinni löödud ja rohtunud ning peasissekäigu endine esik kannab kaunistest sahvri ilmet...

Kui teed mööda (kooliõpilaste väike jalgte) maja otsast (vt plaanil 1) edasi sammud, jõuad koolimaja T-nurga taha, kust viib sisse väike uks (vähem poolest paraadnast) ning tagasihoidlik kivitrepp (plaanil II). Uksest sisenedes satutakse

väikesse esikusse (6), kust viib redel üles pööningule (Taeva arm, kooliajal seda seal ei olnud, sest siis oleks mõnigi koolipoiss-õnnelikk unustanud geograafia ja katekismuse ja salaja läinud koolmeistri kolu hulka "seiklema"!) ning kaks ust: vasak hoone sisemusse (6) parem aga peenelt öeldes WC-sse või maalaste keeles "koolmeistri peldikusse". Jumal hoidku selle eest, räägivad endised õpilased, kes julgenud sinna asutusse minna: koolmeister sarjanud kohe nii läbi, et... Sest mõni tegelane käinud salaja koolmeistri "kullakambrit" reostamas.

Läheme vasakut kätt uksest sisse ja satume endisse koolilaste magamistuppa, praegusse (nn musta) kööki (plaanil 5). See on suur ruum nõrga valgusega, sest valgust annab vaid väike aken väljast tuleva ukse kõrval. Arvestada tuleb veel seda, et köögist endisse kööki (7) minev avaus (Y) oli tunduvalt väiksem (vt punktiir), nii et köögigi akna valgus ei pääsenud magamistuppa. Kui kujutella veel talveõhtust pimedust, siis, hõissa, ole nagu põrgus!

Magati naridel, mille jaoks veel praegu seinal (vt vastu 4) vastavad konstruktsioonid, mis ümber tehtud hobuseriistade nagiks. Narid hõlmasid ruumist ühe nurga (5 nurk vastu ahju), kusjuures pliit ja katel (5, B ja B1) üldse puudusid.

Kirjeldatud nurgas asetsesid poiste ja tüdrukute narid ülestikku moodustades mitmekordse magamislinna. Pole siis ime, et kui mõni kõrgema korruse elanik end üles turnis, siis mõni alumine tal sõbralikult jalast kinni haaras ning selle tulemusena langes esimene sõber füüskascaduste põhjal (kui tasakaal rikutud)

kirudes põrandale. Süüdlane otsiti aga üles ja karistati vastavalt kuriteole. Kui see oli poiss, siis anti paar müksu rusikaga, kui tüdruk, tehti tal niisama elu natuke kibedaks. See oli kooli iidne "kodukari".

Magamistoast (5) läheb üks endistes klassiruumidesse (vt 5-st C; 1,2), mis praegu kannavad nn suure toa nime ja mida tarvitatakse aidana ning igasuguse kolu panipaigana.

Klassiruumi kaheks jagavat vaheseina ei olnud, klassiks oli suur ruum (1+2), milles sümmeetriliselt kaks paari aknaid: üks paar fassaadi, teine õue poole.

Klassitoas on ka hiigelsuur ahi, arvatavasti ümber kujundatud, sest ei tahaks uskuda tolleaegset koolitoota ahju ahjukapiga. Ahi on kolossaalne. Seda hiigelahju kõeti hagudega (vt &) ning kütjaiks olid jällegi lapsed.

Klassitoota põrand räägib selgelt keelt oma kasvandikest, sest selles haigutavad sügavad "kuristikud" - omaaegsete usinate õppurite kontsade töö. Mõnigi, kes hiljem meiega ajal siin käinud ütleb: "Näe, see on minu tehtud lohk!"

Tuleme klassiruumist tagasi magamistuppa (vt C-st) ning siirdume endisse kööki (7), mis praegu täidab "mehhaanikanurga" ülesandeid. Seal pole midagi vaatamisväärselt. Magamistoota vastas on vaid väike aken ning akna juurest läheb vasakule üks (7;C6), mis viib endisse sahvrisse, nüüdse nimega "kamorkasse", "punkrisse", "pugerikku" või kuidas kellelegi meeldib ütelda (8). Selle otstarve -

igasuguse prahi hoiukoht ning kevadeti poegadega kana varjupaik.

Köögis (1) pole muud vaatamisväärsust, kui vastu väljast tulevat ust poolpõlenud sein. Kas vaaritasid koolilapsed seal niisuguse hooga süüa või tont teab mis, kuid mingisuguse "katastroofi" tagajärjel on seal veidi lõõmanud. Ei tea, kas selle pärast või mõnel muul põhjusel, aga hiljem viidi pliit tema praegusse kohta (B ja B1).

Läheme magamistoast (5) otse uksest (C2) edasi ja leiame end jälle täiesti pimedast punkrist (4), mille endist otstarvet on raske kindlaks määrata. Oletame, et siin oli koolmeistri hea ja parema panipaik. Praegu aga leidub seal teravilja, sest pliit ja soemüür (B) hoiavad temperatuuri ja niiskuse selleks otstarbeks eriti soodsa.

Nimetatud punkrist läheb jälle otse-üks edasi (C3), see on koguni klaasitud ning viib juba tuntud paraadna esikusse, praegusse sahvrisse. Tegelikult on see sissekäik praegu suletud.

Siirdume nüüd esikust (3) paremat kätt uksest (C4) otse koolmeistri magamis ja vastuvõtutuppa (9). Sellel on fassaadi poolel kaks akent ning nurgas ahi, mida on korduvalt rekonstrueeritud, nii et puudub vähimigi võimalus ette kujutada selle esialgset palet.

Muide, see ruum on ka meie praegune magamistuba (anno 1948). See on kah samuti küllalt austust vääriv elamu osa värvitud lae ning põrandaga ning pealegi tapetseritud. Väga suursugune ning aukartust äratav, kui mõni koerust teinud koolipoiss pidi tulema siia koolmeistri "erakabinetti"...

Koolmeistri (ka meie!) magamistoast läheb ahju (Y1) kõrvalt jällegi üks (C5) nn puhtasse kööki (19). See on samuti mahukas ruum, kuid ainult ühe aknaga, pealegi maja nurgas, nii et tagumises köögisopis valitseb aasta ringi mõnus hämarus.

Köögis on kahe auguga pliit (Y), millel vaaritati kõik koolmeistri supid ja moosid. Muud tähelepanu väärivat pole selleski ruumis, kui vast seda, et üldilme on palju tagasihoidlikum - põrandal pole värvi jne.

Koolmeistri köögist läheb jällegi üks (C1) koolilaste magamistuppa (5), kust pääseb jälle õuele. Ringikäik ongi tehtud.

Feliks Vaki joonistus oma kodumajast päeviku avaleheküljel.

Mainimata jäid vaid lillepeenrad fassaadil, klassitoota ja koolmeistri toa akende all. Need pole tähtsad, ning vaevalt neid kõiki (näit klassitoota akende all) oligi, sest kindlasti kulutati seal väljakäiguks rohkem aknaid kui uksi (arvatavasti siiski kevadel).

Maja ja ümbruse üldilme on tunduvalt muutunud, sest tol ajal puudusid veel praegune laut, saun, küün ja keldri jäänused. Võõras ei tunnekski enam maja erinevust, kui ei torkaks silma ehitise suurus "suurtsugusus", istutatud puud.

Kõik need nähtused veenavad kõige lihtsamemal viisil võõrast rändurit, et "külap siin oli vanasti mõni tähtis kroonu asutus". Ja tõesti, hoolsamalt silmitsedes klassitoota akende aluseid, märkad kivilukete seas lühikesi krihvljuppe ja sageli ka tahvlitükikesi. Kuid neid ju võõras ei märka...

Kuid üks, mille järgi võib võõraski momentselt määrata maja päritolu, on mitmesugused, mitmes kaliibris graveeringud maja seintel. Sealjuures on huvitav tähele panna, et pühenduste arv seinal väheneb paraadnale ja koolmeistri akendele lähenemisega, aga suureneb klassi poole minnes, saavutades kõrgpunkti klassipoolses maja otsas (1).

Mida on siis graveeritud? Kõike. Alates üksikuist tähtedest ja numbritest kuni aastaarvude ja nimedeni. Seejuures on kasutatud puusse lõikamisel isegi gooti tähti, seejuures imestamapanevalt hästi. Nähtavasti leidis siin tarku mehi ja talente.

Kõik trumpab üle üks tundmatu, kes on jäädvustanud vaid ühe tähe - ladina suure K. Ei tea mina, mida sisaldab see mõistatuslik täht, kuid seinal on see kantud hämmastavais mõõtmetes. Tegijal on jätkunud aega ja jõudu lõigata tähte terve laua laiusele ning lõike sügavus on peaegu voodrilauast läbi. Natuke veel ja ...palgid paistavad. Imeteldav ennastsalgamine.

Järgneb

Rapla maakonna XI suvemängud peetakse tavapäraselt Märjamaal. Seekord on need 15. juunil.

5. juunil on ujumisvõistlus Valtu võimlas ja orienteerumine 12. juunil Selis.

XI SUVEMÄNGUDE AJAKAVA Märjamaal

8.30-9.30 mandaat staadionil

9.50 suvemängude avamine

10.20 pendelteatejooks

10.30 kergejõustik
võrkpall

11.30 juhtkonnavõistluse I etapp
(vibulaskmine)

13.00 juhtkonnavõistluse II etapp
(viktoriin)

14.00 sangpomm

14.30 juhtkonnavõistluse III etapp
(puupall)

14.30 jalgpall

18.00 autasustamine koos
mängude orienteeruva
lõpetamisega staadionil.